

Om den lokala folkomflyttningen i sydvästra Skåne under 1800-talets förra del

Sveriges befolkning synes ha ökat med 63 procent eller 0,8 procent om året från 1721 till 1800.¹ Vad denna tillväxt av innevånareantalet hade för sociala och ekonomiska verkningar har varit föremål för en livlig forskningsverksamhet. Eli F. Heckscher och Gustaf Utterström är väl de som utförligast sysslat med dessa ting.

Under mina lokalhistoriska undersökningar kring Oxie, en liten socken i sydvästra Skåne, har jag helt naturligt mött samma förhållande. Även där visade sig folkökningen vara stor, kanske t.o.m. något större än genomsnittet för landet i dess helhet. Men därutöver har jag gjort en annan iakttagelse. Folkökning och födelseöverskott var ingalunda identiska för den socknen. Från 1772 till påföljande sekelskifte torde folkmängden i Oxie ha ökat med 35 personer utöver det tillskott som härrörde från födelseöverskottet. Antalet kan synas ringa. Men det torde likväl röra sig om c:a 10 procent av hela folkmängden. Eftersom denna socken hade inflyttningsöverskott måste givetvis någon annan socken haft utflyttningsöverskott. Troligen var denna lokala folkomflyttning en rätt allmän företeelse åtminstone i bygden kring Oxie.

Förhållandet i fråga leder till vissa reflexioner. Varifrån kom människorna och varför kom de just till Oxie och bosatte sig där? Såvitt jag kunnat finna har denna lokala folkomflyttning inte tidigare varit föremål för närmare undersökning. Något omnämmande därav har jag i varje fall inte funnit i litteraturen. Vid första anblicken förefaller omflyttningen svårförklarlig. Den inträffade i en tid när städer och tätorter spelade en minst sagt obetydlig roll. Den ena landsbygdssocknen tedde sig rätt lik den andra. Jordbruket var den helt dominerande näringen. Den fick praktiskt taget föda alla.

Att få svar på nyssnämnda frågor föreföll mig redan från början alltför svårt. Givetvis kunde man tänka sig att bearbeta befolknings-

¹ GUSTAF UTTERSTRÖM, Jordbrukets arbetare, del I, Stockholm 1957.

siffrorna för hela bygden och på så sätt försöka utröna vilka socknar det var som hade inflyttnings- eller utflyttningsöverskott. Därigenom skulle man möjligen kunna få en antydning om folkomflyttningens riktning och orsaker. En så bred undersökning låg emellertid utanför mina planer och frågorna fick därför ligga obesvarade. Sedan jag därefter mötte i princip samma företeelse för 1800-talets förra hälft har jag funnit det onödigt att spilla mer tid på 1700-talets lokala folkomflyttning. Indirekt torde nämligen denna kunna få sin belysning av undersökningar rörande 1800-talet. För dessa står bättre material till förfogande. Jag har ändå velat fästa uppmärksamheten på problemet för 1700-talets del. Det skulle ju kunna tänkas att någon annan anser sig ha både mera tid och tålamod för en bredare undersökning.

För Oxies vidkommande förelåg ett utflyttningsöverskott för perioden 1801–1805 på 15. För nästa femårsperiod fanns ett inflyttningsöverskott på 24. Under åren 1811–1815 var utflyttningsöverskottet 28 och för nästa femårsperiod var det på nytt inflyttningsöverskott men denna gång så litet som tre personer. Tendensen pekade alltså nu mot utflyttningsöverskott. Detta blev också verklighet. För övriga sex femårsperioder fram till 1850 förelåg ständiga utflyttningsöverskott. Men folkomflyttningen pågick alltjämt och problemet var därför oförändrat.

För 1800-talets del hade något inträffat som borde ge större möjligheter att finna förklaring rörande folkomflyttningens riktning och orsaker. Från och med 1809 hade prästerskapet ålagts att föra böcker över in- och utflyttningarna. I dessa böcker borde den lokala folkomflyttningens rörelseriktning kunna utläsas. Det borde vara så men var det inte. Under mer än ett decennium stämde för Oxies del anteckningarna om in- och utflyttningar inte alls med prästerskapets femårsrapporter till Tabellverket. Anteckningarna fördes i detta fall i samma bok. Inflyttningarna infördes från bokens början och utflyttningarna från dess slut. Med anledning härav användes i fortsättningen uttrycket boken för dessa anteckningar.

En summering av in- och utflyttningsbokens uppgifter leder till en början genomgående till stora nettointflyttningar. Enligt boken skulle denna under åren 1811–1815 utgjort 41 personer. Som ovan påpekats förelåg i stället ett utflyttningsöverskott på 28. Samma är förhållandet för nästa femårsperiod. Boken har en nettointflyttning på 26 personer, enligt rapporten var den blott tre. Felaktigheterna går

sålunda konsekvent i samma riktning. Varpå detta beror är svårt att veta. Kanske ålade sig vederbörande prästman större exakthet i fråga om inflyttning än om utflyttning.

Från och med 1822 ålades prästerskapet att sända in årliga uppgifter. Nu blev det nödvändigt att få in- och utflyttningsboken att stämma med verkligheten. Från denna tid är det alltså möjligt att få riktiga uppgifter om de socknar varifrån in- och utflyttning skedde till och från Oxie. Nu äntligen går det att få en bild av den lokala folkomflyttningen. Svar bör kunna erhållas på frågan varifrån de inflyttande kom och vart de utflyttande gick. Men frågan om orsaken till den nya bosättningen besvaras givetvis inte härmed.

Genomgången av boken för in- och utflyttningar i Oxie omfattar trettio år, 1822–1851. Det har syntts mig angeläget dels att låta materialet tala så tidigt som möjligt och dels att sammanställa det för femårsperioder. Visserligen kommer inte dessa att sammanfalla med femårsrapporterna till Tabellverket. Men detta har jag inte funnit vara någon betydelsefull nackdel.

Folkmängden i Oxie socken steg från 525 år 1820 till 683 år 1850. Tillväxten var 158 eller ungefär 30 procent, d.v.s. en procent per år. Födelseöverskottet var betydligt större eller 293, d.v.s. bortåt 60 procent. Skillnaden utgjordes av utflyttningsöverskottet, 135 personer eller 4,5 per år i genomsnitt. För de nu berörda inom dessa trettio år fallande femårsperioderna utgjorde nettoutflyttningen, som tydligen gått i vågor:

1821/25	48	1836/40	8
1826/30	11	1841/45	26
1831/35	35	1846/50	11

Såväl in- som utflyttning berörde ett mycket stort antal orter, mestadels i de södra delarna av landet. I enstaka fall kommer mer avlägsna orter, ja, t.o.m. grannländer in i bilden. Men helt naturligt var denna omflyttning till sin huvudsakliga del förlagd till den Oxie närmast omgivande trakten. Det kan inte komma i fråga att göra en fullständig genomgång av dessa mångtaliga flyttningar. En sådan är inte heller nödvändig för syftet med denna uppsats. Redogörelsen får begränsas till några få områden. Uppgifterna här lämnas för femårsperioder som inte, vilket tidigare anmärkts, helt överensstämmer med Tabellverkets.

I nuvarande tid är det något självklart att den inrikes omflytt-

ningen går från landsbygden till städer och tätorter. Under det tidsavsnitt som här behandlas och som inföll åtskillig tid innan industrialiseringen satte sina spår i svenskt samhällsliv fanns det långt ifrån så många städer som nu och andra tätorter på landsbygden än byarna existerade knappast i Skåne. Städernas befolkningstillväxt ökade inte heller relativt till landsbygdens förrän under 1840-talet.²

För Oxies del kunde endast Malmö komma i fråga som den stad, till vilken inflyttning skulle kunna tänkas. Den är ju belägen i Oxie härads nordvästra hörn. Avståndet därifrån till Oxie kyrkoby är endast något över en mil. Staden gick in i 1800-talet med en folkmängd som låg under 4.000. På 50 år ökade den till över 13.000, vilket onekligen var en vacker ökning. Under 20-talet var ökningen nära 2.000, på 30-talet 1.500 men på 40-talet nära 3.000. Tillskottet i folkmängd var ett par hundra om året. Det har ett givet intresse att se vad utflyttning från Oxie till Malmö hade för betydelse för folkomflyttningen. Detta framgår av följande tablå:

Tidsperiod	Inflyttning från Malmö	Utflyttning till Malmö	Netto- inflyttning	Netto- utflyttning
1822-1826	21	27	-	6
1827-1831	34	35	-	1
1832-1836	13	18	-	5
1837-1841	17	10	7	-
1842-1846	7	26	-	19
1847-1851	10	41	-	31
1822-1851	102	157	7	62

Tablån visar att under de första tjugo åren av den period som här avhandlas spelade Malmö en ringa roll som utflyttningsort för befolkningen i Oxie. Raka motsatsen kan sägas för det återstående årtiondets del. Då var utflyttningen från Oxie till Malmö stor. I själva verket gick hela nettoutflyttningen till Malmö under 1840-talet. Men det gäller alltså här en ny faktor som kommit in i folkomflyttningen nämligen den starka befolkningstillväxten i Malmö. För att komma det spörsmål in på livet som denna uppsats vill ge en belysning av ger därför detta förhållande ingen ledtråd. Andra möjligheter får sökas.

Det förefaller naturligt att som nästa led i undersökningen pröva hur in- och utflyttning till och från Oxie gestaltade sig beträffande dess grannsocknar. Dessa grupperar sig på följande sätt. I söder lig-

² ERNST HÖIJER, Sveriges befolkningsutveckling genom tiderna, Stockholm 1959.

Om den lokala folkomflyttningen i sydvästra Skåne

159

ger Törringe, i väster Glostorp och Lockarp, i nordväst Fosie, i norr Husie, i nordost S. Sallerup samt i öster Skabersjö. Alla är belägna i Oxie härad utom Skabersjö som tillhör Bara härad. Följande tablå ger en inblick i folkomflyttningen mellan Oxie och dessa socknar:

	1822/26	1827/31	1832/36	1837/41	1842/46	1847/51	Nettosumma Infl.	Utf.
<i>Törringe</i>								
Till Oxie	10	11	8	12	7	28		
Från Oxie	6	15	9	5	7	19		
Netto	+4	-4	-1	+7	±0	+9	+15	
<i>Glostorp</i>								
Till Oxie	6	1	6	9	17	18		
Från Oxie	22	7	19	7	28	15		
Netto	-16	-6	-13	+2	-11	+3		-41
<i>Lockarp</i>								
Till Oxie	3	1	1	2	7	6		
Från Oxie	7	11	5	9	2	8		
Netto	-4	-10	-4	-7	+5	-2		-22
<i>Fosie</i>								
Till Oxie	15	8	31	13	8	20		
Från Oxie	26	8	17	6	20	17		
Netto	-11	±0	+14	+7	-12	+3	+1	
<i>Husie</i>								
Till Oxie	23	13	20	19	25	21		
Från Oxie	23	11	24	16	10	24		
Netto	±0	+2	-4	+3	+15	-3	+13	
<i>S. Sallerup</i>								
Till Oxie	24	34	13	19	6	16		
Från Oxie	14	14	24	20	12	24		
Netto	+10	+20	-11	-1	-6	-8	+4	
<i>Skabersjö</i>								
Till Oxie	50	52	22	20	47	18		
Från Oxie	31	21	16	21	23	22		
Netto	+19	+31	+6	-1	+24	-4	+75	

Sammanställningen har åtskilligt av intresse att ge. Alla slutsatser som kan dras därav berör emellertid inte syftet med denna uppsats. Vissa påpekanden bör dock till en början göras. Vid granskningen av tablån lägger man kanske först och främst märke till att utvecklingen visar sig mycket ojämn för de enskilda socknarnas vidkommande. I detta avseende får man ta med i beräkningen att var och en av dessa socknar är mycket begränsad både till yttinnehåll och folkmängd. Innevånareantalet utgjorde för Oxies del som tidigare nämnts 1820 och 1850 resp. 525 och 683. För de övriga sju socknarna är motsvarande siffror: Törringe 210 och 261, Glostorp 437 och 710, Lockarp 242 och 254 (1830 blott 198), Fosie 602 och 873, Husie 575 och 849, S. Sallerup 541 och 816 samt Skabersjö 775 och 1.131. Det är ju tydligt att för en dylik liten socken kan man inte räkna med några jämna befolkningsrörelser eller omflyttningar gent emot en annan lika liten socken från år till år, ja, inte ens för femårsperioder.

En orsak till fluktuationer kan ju vara olika sammansättning i fråga om kön och ålder från tid till tid och socknarna emellan. En annan att räkna med fast mera osannolik kan vara det skiftande skördeutfallet, åtminstone beträffande tidsperioderna. Vidare kan lokala epidemier ha spelat en viss roll. Dessa olika faktorer har inte undersökts. Ty syftet med denna uppsats är om i denna lokala folkomflyttning kan spåras en tendens till rörelseriktning för omflyttningen som gör sig gällande oavsett de förhållanden, vilka gör omflyttningen ojämn. Detta synes vara fallet.

Tydligt framgår av tablån att Oxie kontinuerligt avtappas på folk till Glostorp och Lockarp. Ett lika ständigt tillskott kommer å andra sidan från Skabersjö. Inflyttningen sker från öster och utflyttningen åt väster. Att Fosie inte uppvisar något inflyttningsöverskott från Oxie bryter bilden. Vad det kan bero på räcker förevarande material inte till att klagöra. Övriga socknar av de sju ligger mera i samma förhållande till öster och väster som Oxie. Omflyttningen mellan dessa socknar och Oxie ger både mindre utslag och är mera oenhetlig, vilket stämmer väl in i den allmänna bilden.

Man kan inte komma ifrån att tablån åskådliggör en tendens till folkomflyttning från öster till väster i det område som innefattar Oxie och dess grannsocknar. Det är en omflyttning från jordbrukssocknar i öster till jordbrukssocknar i väster. Orsaken härtill torde tydligen ha något samband med jordbruksförhållandena i denna bygd under den här berörda tiden. När man söker efter sådana olikheter observerar man naturligt en som är mera tidlös. Det går en

kvartärgeologisk gräns genom området. Från Romeleåsen sträcker sig ett område väster ut, vars förhärskande jordart är jökелgrus. Det når fram till Oxie sockens gräns. Men endast i sydväst finns en liten flik av jökелgruset. Österut, inom socknarna Lyngby, Genarp, Hyby, Börringe, Bara och Skabersjö dominerar denna jordart mer eller mindre. I Oxie socken är jordmånerna synnerligen olikartade. Där finner man en hel provkarta på jordarter. Utom jökелgrus förekommer svämsand, rullstensgrus, svämmlera, glaciallera, molera och jökelleran. Detta lär bero på att under den senaste nedisningens slutskede för denna bygds vidkommande låg här en ändmorän. Den medförde bl.a. att ett bälte av rullstensgrus går längs västra sockengränsen och därför också berör ostsidan av Glostorps och Lockarps socknar. Det sträcker sig norrut genom Husie socken och söderut längs gränsen mellan Törringe och Arrie samt ner genom V. Ingelstads socken. Väster om detta bälte är jökelleran den dominerande jordarten ända ut till Öresund.

Jökelleran är grunden till de skånska slätternas bördiga jordmån medan jökелgruset skapar långt kargare förutsättningar för jordbruket. Ur bördighetssynpunkt kan nog Oxie och dess sju grannsocknar klassificeras i följande ordning: Glostorp, Lockarp och Fosie är de bördigaste, Husie, S. Sallerup, Oxie och Törringe har en mellanställning medan Skabersjö socken blivit den sämst lottade av dem.³ Man lockas onekligen till det antagandet att folkomflyttningen under denna tid och inom detta område visar en tendens att gå från kargare till bördigare jordbruksbygder.

Den ovan uttryckta meningen om folkomflyttningens riktning gäller ett mycket begränsat område. Önskvärt vore därför att den kunde underbyggas för en ännu större bygd. Trots här föreliggande material snäva omfattning synes detta inte omöjligt. Man kan ju försöka åskådliggöra folkomflyttningen mellan å ena sidan Oxie socken och å andra sidan den rest av Oxie härad som återstår, sedan därifrån dragits denna socken och dess grannsocknar i nämnda härad. Det angivna restområdet består av följande socknar: Svedala, V. Kärrstorp, V. Ingelstad, Östra- och Mellangrevie, S. Akarp, Eskilstorp, Gässie, Hököpinge, Tygelsjö, Arrie, V. Klagstorp, Bunkeflo, Hyllie, V. Skrävlinge och Särslöv. Den sammanlagda folkmängden uppgick 1820 till c:a 8.000 och 1850 till c:a 12.000 innevånare. Inom samtliga

³ Sveriges geologiska undersökning, kartbladet Börringekloster med beskrivning.

dessa socknar är jökelleran den dominerande jordarten. Det torde böra uppmärksammas att en jämförelse mellan en liten socken och ett mångdubbelt större område givetvis innefattar statistiska vådor. Folkomflyttningen mellan Oxie socken och det större området framgår av följande tablå:

Femårs- period	Inflyttade till Oxie	Utflyttade från Oxie	Netto
1822/26	70	74	— 4
1827/31	67	71	— 4
1832/36	52	83	— 31
1837/41	51	63	— 12
1842/46	50	52	— 2
1847/51	52	78	— 26
	342	421	— 79

Även om vissa ojämnheter gent emot de olika socknarna döljer sig bakom dessa siffror får väl tendensen anses klar. Folkströmmen synes ha runnit vidare ut över jökellerans område.

Det kan givetvis också ha sitt intresse att undersöka om den påpekade tendensen kan påvisas även i motsatt riktning, d.v.s. om den konstaterade utflyttningen från Skabersjö har sin motsvarighet även för de andra socknarna inom jökелgrusets område. Det skulle alltså gälla Lyngby, Genarp, Börringe, Hyby och Bara. Dessa socknars in- och utflyttning har givetvis gällt en mängd socknar både i norr och söder, vilka legat dem närmare. Det är därför inte ägnat att förvåna att siffrorna för omflyttningen gent emot Oxie är små. Av den anledningen får de lämpligen presenteras i klumpsummor för hela trettioårsperioden. De ser ut som följer:

	Inflyttade till Oxie	Utflyttade från Oxie	Netto
1822/51	60	54	+ 6

Tendensen av nettoutflyttning från sämre jordbruksbygd till bättre är väl märkbar även i fråga om detta område. Men utslaget är så obetydligt att det ligger frestande nära att lika gärna hänföra det till ett spel av tillfälligheter. En närmare granskning av det bakomliggande primärmaterialet tyder emellertid på att det snarare varit tillfälligheter som medfört att nettoutflyttningen till Oxie inte kommit till ett tydligare uttryck. För att klargöra detta får man emellertid gå in på en närmare analys av folkomflyttningens sammansättning.

Den lokala folkomflyttning som berörde Oxie socken har visat sig innefatta tvenne dominerande folkgrupper nämligen dels ungdom som i huvudsak tillhörde den icke besuttna befolkningen och dels statarefamiljer och med dem jämförliga. Den första av dessa grupper som samtidigt var den större betecknas i in- och utflyttningeboken som drängar och pigor, gossar och flickor. Uppdelningen hänför sig till åldern och gränsen går vid 15 år. Det ligger s.a.s. i sakens natur att det främst är denna grupp som skapar den ovan påvisade tendensen. Den utgör ett arbetskraftsoverskott som söker anställningar där sådana erbjuds sig.

Med statarebefolkningen förhåller det sig på ett helt annat sätt. Det är en befolkningsgrupp som i huvudsak uppstått strax före 1800-talets början.⁴ De större jordbruken gick då mer och mer över till att anlita gift arbetskraft i lönearbetares ställning. Detta hade åtskilliga orsaker. En var den att i och med byarnas enskifte uppstod betydligt flera större jordbruksenheter än vad som tidigare förekommit. Deras ägare hade inte tillgång till tillräckligt med utarrenderade hemman vilkas åbor kunde åläggas dagsverksskyldighet. Denna möjlighet motverkades dessutom därav att de nytillkomna större jordbruken åstadkommits genom sammanslagning av tidigare arrendegårdar.

Så länge statare fanns i vårt land, d.v.s. ända långt fram på 1900-talet, fanns hos dem en stark benägenhet att flytta från gård till gård. Var och varannan höst forslades det torftiga bohaget och den i regel talrika familjen med hästskjuts till den nya arbetsplatsen. Så var det redan från början, vilket in- och utflyttningeboken för Oxie socken bär vittne om. Men dessa flyttningar kunde inte systematiskt gå i riktning från sämre till bättre jordbruksbygder. Rörelseriktningen bestämdes av förekomsten av större jordbruk. Dessa låg i allmänhet inte i den bördiga bygden. Där dominerade bondejordbruken och å dessa anställdes sällan statare. För Oxie härads del fanns av gammalt ett mindre antal s.k. kronoboställen. En del av dessa var av den storlek att statare började anställas där. Vidare låg längst i sydost, i Svedala socken, det gamla herresätet Lindholmen samt någon gård i trakten av Yddingesjön tillhörande Skabersjö fideikommiss. I samband med enskiftet bildades några större gårdar i socknarna intill Malmö. Det var åbohemman som kommit i Malmö borgerskaps ägo. Vid enskiftet sammanslogs även ett antal av adeln ägda arrendegårdar i Oxie till tre större jordbruk. Möjligen skedde något liknande i

⁴ UTTERSTRÖM, a. a.

V. Kärrstorp. Men dessa s.k. herrgårdar innehade endast en bråkdel av jorden i detta härad.

Helt annorlunda ställde sig dessa förhållanden i de inom jökелgrusets område liggande socknarna. De utgjorde då som nu herrgårdarnas förlovade land. Där ägdes jorden i huvudsak av följande storgods: Skabersjö, Torup, Börringekloster, Hyby och Häckeberga. Med sina huvudgårdar och undergårdar jämte åtskilliga fristående herrgårdar som Klågerup, Toppeladugård, Assartorp med flera var detta statarnas stora arbetsmarknad. Från alla dessa gårdar kom statare flyttande till Oxies tre storbruk och från dessa gav sig folk iväg till de ovannämnda herrgårdarna österut. Men till Oxie kom statarefamiljer från många andra håll liksom också de avflyttande skaffade sig anställningar inom åtskilliga andra socknar. Det kan därför inte betraktas som någon tendens i och för sig om det för någon sockens del blev nettoutflyttning till eller nettoutflyttning från Oxie av statarefamiljer. Det får mera hänföras till tillfälligheternas spel vilket-dera som inträffade.

Sorterar man upp in- och utflyttningarna till och från Oxie i vad avser här berörda fem socknar i statfolk och i drängar och pigor, gossar och flickor blir resultatet att av statarekategorien inflyttade under de avhandlade trettio åren 10 personer till Oxie och utflyttade 28. Till den senare kategorien kan då räknas 50 inflyttande och 26 utflyttande, vilket gör för Oxies del ett inflyttningsöverskott på 24 personer. Det gick alltså ett nettoöverskott av ungt folk från dessa socknar i jökелgrusområdet till Oxie. Tendensen framstår genom denna analys tydligare.

Ett klarläggande av den lokala folkomflyttningens rörelseriktning från sämre jordbruksbygd till bättre säger som tidigare påpekats ingenting om orsaken varför detta skedde. Jordmänen har ju alltid kunnat betecknas som bättre eller sämre ur jordbrukssynpunkt. Men varje bygd har livnärt sin befolkning. Om ingenting särskilt inträffat som rubbat balansen mellan bygderna kan därför ingen anledning förelegat till en kontinuerlig omflyttning av befolkningen i en viss riktning. En dylik balansrubbing måste väl därför ha inträffat som föranlett den ovan åskådliggjorda folkvandringen.

Man skall inte bli förvånad om den tanken då framkommer att det är det från i huvudsak 1800-talets början igångsatta enskiftet som förändrat jordbrukets läge och skapat den förändring som ligger bakom folkomflyttningen. Men om det skulle varit så borde givetvis

detta skifte kommit till stånd så mycket tidigare i slättbygderna ute vid kusten än längre in i landskapet att det förelegat ett tidsintervall som framkallat balansrubbningsen. En viss sådan tidsskillnad föreligger onekligen. Men det är mer än tveksamt om den verkligen kan ha spelat någon roll. För Oxie härads del kom enskiftet till stånd under åren 1804–1806 beträffande de allra flesta byarna. I ett par fall hade enskifte företagits redan i slutet av 1700-talet. För några byar genomfördes det först 1811. För de i denna uppsats berörda socknarna, vilkas jordmån väsentligen bestod av jökелgrus, ägde enskiftet rum före 1815 i de flesta byarna. Även för detta områdes del hade ett par enskiften skett i slutet av 1700-talet. Endast i två byar genomfördes skiftet under åren 1825–1830.⁵ I stort sett är det därför så att för hela den tidsperiod som här beröres gäller, att praktiskt taget alla byarna var enskiftade. Man har därför svårt att tro att skiftesreformen skulle vara orsaken till en rubbning av försörjningsbalansen mellan bättre och sämre jordbruksbygder.

Den tanken skymtar i den stora emigrationsutredningen att omflyttningen skulle bero på att enskifte och laga skifte möjliggjort hemmansklyvningar i större omfattning än tidigare. Därigenom skulle en förutsättning ha skapats för den inrikes omflyttningen. Det för denna uppsats använda materialet kan givetvis föga belysa detta spörsmål. Under senare delen av 1700-talet, då Oxie socken hade ett stadigt inflyttningsöverskott ökade inte antalet bönder där. Den ökning som under århundrade skedde av denna befolkningsgrupp hade ägt rum före århundradets mitt. Det var i stället antalet drängar, pigor och gatuhusmän som blev flera till antalet i samband med inflyttningsöverskottet. Men hur som helst är det likväl påtagligt att hemmansklyvningar inte kan vara en orsak till omflyttningen utan endast en av de former vari det ökade arbetskraftsbehovet framträdde.

Däremot torde man stå på väsentligt säkrare grund om själva konjunkturutvecklingen tillägges rollen av drivkraft bakom folkomflyttningen. Från mitten av 1700-talet och in på nästa sekel gjorde sig en prisstegring gällande som var starkare för spannmål än för animaliska produkter och manufaktur- och hantverksvaror. Detta var en väsentlig anledning till att i de för spannmålsodling särskilt lämpade slättbygderna med jökellera som dominerande jordart en stark ökning skedde av denna gren av jordbruksproduktionen. I stor ut-

⁵ Lantmäteriarkeivets register över där befintliga lantmäterihandlingar.

sträckning åstadkoms detta genom uppodling av ängsmarkerna. Denna krävde ökad tillgång på arbetskraft. Samtidigt fick helt naturligt boskapsskötseln mindre utrymme. Uppodlingsverksamheten och ökningen av spannmålsodlingen fortsatte långt in på 1800-talet och rent av i stigande omfattning.⁶

I det strax väster om Romeleåsen belägna kargare området var förutsättningarna för spannmålsodling långt sämre. Jordbrukarna där kunde inte dra samma fördel av konjunkturen som deras kolleger på slätten. Jordbruket i denna bygd sackade därför efter i lönsamhet i jämförelse med bördigare trakter. Den ökade efterfrågan av arbetskraft på slätten satte följaktligen ungdomen i rörelse västerut.

I fråga om Oxie socken bör slutligen ett ytterligare spörsmål beröras. För denna sockens del har ju utvecklingen på förevarande område haft sitt alldeles särskilda förlopp. Under slutet av 1700-talet ägde som tidigare sagts en inte obetydlig nettoinflyttning rum. Sannolikheten talar för att redan då hade här en av de höjda spannmålspriserna framkallad uppodling av ängarna kommit till stånd som ökade behovet av arbetskraft. Men under de två första decennierna av 1800-talet var resultatet av folkomflyttningen växlande. För vissa femårsperioder föreligger nettoinflyttning och för andra nettoutflyttning. Måne inte detta berodde på att uppodlingsmöjligheterna började att sina och att hektarskördarna inte kunde öka lika mycket som i de västra socknarna. Från 1820-talets början blev nettoutflyttningen regel. Detta tyder på att utvecklingsmöjligheterna var uttömda. Inte ens det egna födelseöverskottet kunde beredas bärning i socknen. Denna hade också under den behandlade trettioårsperioden en lägre folkökning än andra socknar i trakten, något som framgår av tidigare anförda siffror.

Det här framlagda antagandet saknar jag material att fullt be styrka. Men enskifteshandlingarna motsäger det inte. Odlingsmöjligheterna vid denna tidpunkt visade sig vara rätt begränsade. Andra lantmäterihandlingar från början av 1850-talet visar att då var för en av socknens båda byar åkerarealen i stort sett densamma som i 1900-talets början.

Per Edvin Sköld

⁶ HÖJER, a. a.